

KATOLIČKA POLJSKA.

Opći pogled.

Pred 8 ili 10 godina nitko nije mislio, da će tako brzo Poljska uskrsnuti. Ona je bila podijeljena i jedan dio bio pod Austrijom, drugi pod Njemačkom, a treći pod Rusijom. Tako ni poljački biskupi nijesu nikada mogli da se sastanu i viječaju o zajedničkim crkvenim i vjerskim interesima Poljaka. Rat je ipak iznio na život i Poljsku, koja je bila raskomadana g. 1795. i tako je okajan ili popravljen »smrtni grijeh« (kako reče Mantalembert) Evrope. U g. 1772. se stara Poljska protezala više prema istoku i nešto prema zapadu. Onda su bila spojena dva kraljevstva. Poljska nazvana »Kruna« i velika vojvodina Litavija (a ova je obuhvaćala onda sadašnju L. i više ruskih vojvodina; samo polovica tih vojvodina pripada sadašnjoj Poljskoj). Granice su sadašnje Poljske odredili Versailleski ugovor, plebiscit i diplomatske konferencije. Konačnu je granicu s istoka odredio ugovor u Rigi (1920), koji je dokrajčio rat s boljševicima. Evropske su države priznale konstituciju nove države. Sadašnja Poljska ima 388.328 četvornih kilometara i 28 milijuna stanovnika. U državi je do 18 milijuna Poljaka (66% ukupnog pučanstva), 1.500.000 Bjelorusa i 4.700.000 Ukrajinaca, te na zapadu 900.000 Nijemaca, a po gradovima 2.800.000 Židova. I tu je živo narodnosno pitanje.

Vjersko stanje.

Poljaci su katolici u ogromnoj većini, ima nešto malo protestanata prema Sleziiji; više od 3 milijuna ima katolika Rutena istočnog obreda, oko 400.000 Bjelorusa rimskog je obreda. Katolika je dakle 67%, Židova i skizmatika 10%, te protestanata 3%.

Katoličke su biskupije sada reorganizirane; neke su nove stvorene, a neke su dobile druge granice. Nove su u Lodzu i Podlahiji. Konkordat je s Rimom sklopljen 10. veljače 1925. a vrijeđi od kolovoza te g. Bulla je »Vixdum Poloniae unitas« 28. okt. 1925. ovako uredila biskupije rimskog obreda i to Kakowice, Czestochowa, Lomza, Pinsk. Odslije će u državi biti 21 biskupija lat. obreda s 20 biskupa, jer Poznan i Gniezdo ima naslovnog biskupa. 5 je crkvenih pokrajina: 1. Gniezdo s Poznanom, Pelplin, Wtactawck, 2. Varšava s Lodzom, Plockom, Siedlcem, Lublinom, Sandomierzom, 3. Vilna s Lomzom i Pinskim, 4. Lavov s Przemyslom, Luckom, 5. Krakov s Tarnovom, Czestoshowom, Kielcem, Kratowicama. Metropolita istočnog obreda ima sjedište u Lavovu, a sufragane u Przemyslu i Stanislawowu; jednako je u Lavovu i nadbiskup armenskog obreda, koji ima tek nekoliko tisuća vjernika. Tako Poljska broji 25 biskupija raznih obreda. Kardinalom je bio pok. Dalbor u Poznanu i Kakovski u Varšavi.

I u Poljskoj je nestašica svećenstva. G. 1923. je bilo na 18

milijuna katolika samo 7370 sekularnih svećenika ili jedan svećenik na 2500 vjernika. Drugdje redovnici priskaču u pomoć. No u pruskom dijelu uslijed nepravednih zakona gg. 1872-74, nestade redovnika; u ruskom dijelu ni redovnici ni redovnice nijesu smjele od g. 1865. više primati nikakovog podmlatka; samo u austrijskom dijelu mogli su da živu oni samostani, koji su bili preživjeli reforme Josipa II. Isusovci, Lazariste i Salezijanci osnovaše u današnjoj republici više kuća. Ipak ima biskupija bez redovnika. Redovnice su se više raširile, osobito one, koje se bave odgojem djevojaka i bolnicama, kao Felicinke, Službenice bl. Djevice Marije, Sestre Bezgrešnog začeca itd. O. Honorat, kapucin je (umro prije nove Poljske) širio novi institut žena i braće lajika, koji ne nose posebnog odijela, a rade izvan svoje kuće, da tako mogu djelovati kao apostoli. Bave se i odgojem mladeži, zakloništima, bolnicama. Svih je 12 do 15 tisuća.

Katolici istočnog obreda imaju 3 biskupije a vjernika 3.100.000. Oni imaju 2.600 svećenika. Basilijance, redovnike tog obreda, Isusovci su reformirali na želju Leona XIII. g. 1882. Sada ih ima oko 300 članova a bave se propovijedanjem. Mgr Szepticki osnovao je pred 20 godina Braću Studite, koji provode kontemplativan život, no bave se i ručnim radom. Napokon imamo i istočni ogranak Redemptorista (među njima ima i Rutena). — Postoje i dva ženska reda istočnog obreda. Basilijanke se bave odgojem kao i Službenice bl. Djevice Marije.

Razni su uzroci pomanjkanja klera u Poljskoj. Poglavitni jest ovaj: ruska je vlada progonila Crkvu te nije bilo katoličkih srednjih škola; sada postoji samo jedno bogoslovno sjemenište, ali će biskupi podići više takvih sjemeništa kao i ona za dječake, te razne kolegije. Već su neki biskupi nametnuli vjernicima posebni porez u tu svrhu. I to će pomoći, što je konkordat uredio i dotaciju klera sa strane države bolju, nego li je to prije bila. I agrarna će reforma po konkordatu ostaviti svećeniku 15 do 30 hektara zemljišta, a sjemeništima i biskupskim mensama do 180 hektara.

Odnosaj Crkve i države. § 114. poljačke konstitucije g. 1921. glasi: »Rimo-katolička se Crkva vlada prema svojim zakonima. Odnosi između Crkve i države uredit će se sporazumno sa sv. Stolicom. Sabor će odobriti taj ugovor«. Poljačka konstitucija predviđa potpunu toleranciju za druge vjere, jer njezin § 115. veli: »Crkve vjerskih manjina i vjerskih zakonom priznatih udruženja upravljaju se po svojim statutima. Vlada ne će ne odobriti te statute osim ako su protivni zakonima«. »Odnosi tih crkvi i kulta uredit će se zakonom u sporazumu s njihovim poglavicama zakonitim«.

Konkordat daje ova prava Katoličkoj Crkvi: »Biskupi, kler i vjernici opće slobodno i direkte sa sv. Stolicom. U vršenju svoje službe biskupi opće slobodno i direkte sa svojim klerom i vjernici-

ma; njima objelodanjuju svoje upute, svoje naredbe i svoja pastirska pisma«. U daljnim paragrafima konkordat ustanovljuje poklisara poljačkog kod Vatikana, a nuncijaturu u Varšavi, obećaje Crkvi civilnu pomoć u provedbi stalnih dužnosti, ublažuje vojnu službu klera, nepovredivost crkvenih zgrada i groblja. Konkordat jamči Crkvi slobodan izbor biskupa, samo sv. Stolica upita predsjednika republike da li ima što politički da prigovori kandidatu. I biskupi slobodno imenuju sve beneficijante, tek za važnija mjesta upitaju se kod vlade kao gore, pa ako vlada ništa ne odgovori kroz mjesec dana, biskup ima slobodne ruke.

Konkordat je uredio i školsko pitanje. Prva je poljačka vlada bila socijalistička i tražila je rastavu Crkve i države hoteći da uvede lajičke škole, ali je parlamentarna većina na to zatražila konfesionalne škole. Konstitucija ima nešto srednje, te § 120 veli: »U svakoj školi, koju uzdržaje sasma ili djelomično država ili koje autonomno biće, a njezin program predviđa pouku mladeži ispod 18. godine, vjerska je obuka obvezatna za sve učenike. Uprava i nadzor vjerske pouke u školama pripada vjerskim udruženjima rečene vjere, dok glavni nadzor pripada školskim državnim vlastima«. Time je osigurana vjerska pouka u pučkim i srednjim školama. No kako je malo svećenika, to poučavaju u osnovnim školama učitelji ili učiteljice, koje su položile posebni ispit kod biskupske oblasti i ova im to dozvolila. Ipak mi katolici imamo i privatnih škola; ta pod ruskom vladom nije bilo drugih poljačkih škola nego privatnih, a poljačka vlada nema ni vremena da u onim krajevima osnuje svoje škole. I Židovi imaju mnogo privatnih škola. U školskoj je godini 1922/23. osnovnih državnih škola 26.653 i na njima 57.611 učitelja i 3.132.074 djece, a privatnih škola 731 s 2.872 učitelja i 76.278 djece; srednjih je škola bilo državnih 261 s 100.109 pitomaca, a privatnih 562 škole s 120.747 pitomaca. — Konstitucija jamči biskupima, da crkveni zavodi ili samostani mogu otvoriti svoje škole svake vrsti. Tako imaju sada Isusovci, Lazariste i Salezijanci mnogo svojih škola.

Gotovo sva sveučilišta, politehnike, akademije itd. u državnim su rukama. Do g. 1916. bijahu samo 2 univere i to u Krakovu, a univerva u Varšavi je samo služila rusifikaciji, ali je iza uskršnuća i ona obrnuta. Druge su 2 univere otvorene g. 1919. u Poznanu i Vilni. Iste je godine podignuta katolička univerva u Lublinu, a zasluga je to jednog svećenika i jednog industrijalca. U Varšavi postoji još jedna privatna univerva, liberalnog i protuvjerskog pravca. Bogoslovi mogu obaviti svoje nauke ne samo u bogoslovnim sjemeništima, nego i na fakultetima u Lublinu, Krakovu, Lavovu. Vlada je osnovala teološke fakultete u Varšavi za protestante i skizmatike.

Ženidbeno pravo još nije uređeno. Poljska je baštinila razna ženidbena prava. Ruski je posjed od g. 1836. u skladu s kano-

ničkim pravom. Tu nema govora o civilnoj ženidbi ni o rastavi. Austrijsko je pravo dozvoljavalo samo nekim osobama civilnu ženidbu. Napokon je u pruskom dijelu civilna ženidba bila obvezatna prije vjerske ženidbe, a sudovi su dozvoljavali rastavu. Tu je dakle kaos, pa je poželjna unifikacija za katolike i u skladu s crkvenim pravom.

Socialia. Katolička je socijalna organizacija u svom početku. Pod Rusijom je bilo zabranjeno ma koje organiziranje radničko, a i socijaliste su razvijali samo potajno. Tekar je g. 1905. moguća postala katolička socijalna akcija. Ona je brzo porasla u industrijalnim središtima. Socijalnoj akciji, koju je otvorila enciklika Leona XIII. »Rerum novarum« naišla je bila pod Austrijom na oporbu austrijske konservativne stranke. U pruskom je dijelu borba s Nijemcima oblakšala širenje kat. akcije, pa su tu katolici osnovali mnogo svojih kooperativa i drugih organizacija. Tu je i svećenstvo jako sudjelovalo. Sada ta akcija nema tolikih zapreka u novoj Poljskoj. Šteta što još nije moguće da se tolike sile unificiraju i centraliziraju.

Masa se naroda bavi poljodjelstvom, pa je radnika samo u velikim industrijskim središtima. Tu su ove stranke: socijalistička poljačka stranka (P. P. S), koju je unio s istoka komunizam pomoću Židova; te nacionalna radnička stranka (N. P. R.), koja je daleko od crkvenog upliva; Kršćanska je demokracija organizirana po načelima »Rerum novarum« i u zadnjim je izborima dobila 43 zastupnika u komori i 7 u senatu.

Katolička radnička organizacija broji sada 500 sindakata s 75 tajništva i 40.000 članova. Generalni je tajnik u Krakovu. Organizacija među poljodjelicim nema toliko uspjeha, jer su oni pod uplivom intelektualnih radikala. Ti su podijeljeni u parlamentu u dvije skupine: Piast i Wyzwolenie. »Piast« je više simpatična, ali neodlučna, a »Wyzwolenie« je protivno vjeri.

Katolička je mladež dobro organizirana, osobito u zapadnom i u bivšem austrijskom dijelu. No te organizacije još nemaju svoju centralu. Marijine kongregacije cvjetaju kod intelektualaca i mladeži. Sada ima 400 kongregacija i u njima do 20.000 članova. Srednjoškola je organizirano u kongregacijama preko 5.000, te izdaju svoj list u 6.000 istisaka.

Katolički su sveučilištarci i sveučilištarke okupljene u svojim »Odrodzenie« (renesansa) i razgranjena je po svim sveučilištima.

I katoličke su žene organizirane po gradovima. Naša je država dala ženama izborno pravo glasa, te mogu biti zastupnice u komori i senatu. Stoga je vrlo važna i ženska katolička organizacija.

Katoličkih nepolitičkih dnevnika nemamo. Glasila se Kršćanske demokracije približuju katoličkom idealu, ali ne mogu da zadovolje sve katolike, jer pripadaju jednoj stranci. Socijalistička

i pučko-radikalna štampa je vjeri neprijateljska; druga nije tako. Fali nam katoličke inteligencije i zato je još uvijek štampa u rukama svećenika.

Misije. Već su pod Rusijom deportirani svećenici lijepo i uspješno djelovali među ruskim skizmaticima. Sjajne su stanice poljačke Crkve mučeništvo Mgra Boudhiewiczza i patnje Mgra Cieplaka i tolikih katoličkih svećenika. Poljska je i sada na udaru istočnog barbarstva i boljševizma. Njegov se val zaustavio g. 1920. na granicama Poljske, a prijetio je da će navaliti na svu Evropu. Nedavno se i u Poljskoj organiziralo »Misijsko društvo« pod upravom Mgra Roppa, a »Istočni zavod« u Lublinu pripravlja buduće misijonare.

Poljska ima do 2.800.000 skizmatika i to Bjelorusa i Ukrajinaca na svojoj istočnoj granici. Sv. je Stolica uoblastila biskupa Podlasijske, da organizira pod svojom jurisdikcijom župe istočnog obreda. Fali nam misijonara i za nutarnje misijoniranje.

Isusovci, pozvani u pomoć sekularnom svećenstvu, osnovali su udruženje svećenika istočnog obreda tako te će biti središte misija u Albertynu kod Slonima. Osnovati će se i zavod za odgoj takovih svećenika. Doslje se obratilo preko 12.000 skizmatika.

No Poljska hoće da radi i za vanjske misije. Sv. je Stolica tako povjerila poljačkim Isusovcima rad u Rhodesiji, u Africi. Sada imaju 5 postaja sa 8 svećenika i nekoliko braće. Sada je po svim biskupijama provedena organizacija »Misijska sveć. sveza«. Misijsku akciju pomažu novine i posebni časopisi. Nadajmo se, da će uskrsnula Poljska moći doskora imati i više udijela u osvajanju duša na veću slavu Božju.

J. Urban D. I. (Krakov).

